

دادگاه‌های مالکیت فکری در کشورهای جنوب شرقی آسیا

سعید حبیبیا*

دانشیار گروه حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

فرزانه شاکری

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۹/۳۰ - تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۳/۱۶)

چکیده:

لزوم ایجاد دادگاه‌های مالکیت فکری از جمله مباحث روز مجامع حقوقی است به گونه ای که تاکنون چند کنفرانس بین المللی در این ارتباط برپا شده است. اما روند ایجاد این مراجع در کشورهای جنوب شرقی آسیا محسوس تر است. در حالی که سنگاپور بیشتر به مباحث مالکیت های ادبی و هنری تمایل نشان می دهد در ژاپن و کره مانند بسیاری از کشورهای اروپایی، مالکیت صنعتی از اهمیت بیشتر برخوردار است. این سونامی که مرکز ثقل آن را می توان در کشورهای عضو آ.سه.آن جستجو کرد تنها نسیمی از خود را به ایران آورده است. پیش بینی امکان طرح دعاوی مالکیت صنعتی در مراجع دادگستری در قانون ۱۳۱۰ و ۱۳۱۶ با در نظر گرفتن صلاحیت دادگاه‌های تجاری در رسیدگی به این دعاوی در لایحه آیین دادرسی تجاری تا اندازه ای تکمیل شد. با وجود این عدم لحاظ مقرره ای در خصوص لزوم وجود کارشناسان متخصص در زمینه ی مالکیت فکری می تواند نقضی عمده در این لایحه بشمار آید.

واژگان کلیدی:

مالکیت فکری، مالکیت های ادبی و هنری، مالکیت صنعتی، اختراع، دادگاه.

مقدمه

تخصصی کردن امور و سپردن کارها به دست کسانی که دانش و تجربه کافی را در آن زمینه دارند از جمله لوازم و پایه‌های اصلی تکنولوژی در دنیای امروز است. هدف از این تقسیم کار معمولاً افزایش دقت و سرعت در حل و فصل دعاوی است. دو مقصودی که هرچند در نگاه نخست متناقض و غیرقابل جمع هستند با تخصص در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. حقوق نیز از این قافله عقب نمانده و نظام‌های حقوقی مختلف با تدابیری از جمله تصویب قوانین خاص و ایجاد مراجع تخصصی سعی در افزایش کیفیت ساختار خود دارند. ایجاد مراجع تخصصی معمولاً به دو اعتبار صورت می‌گیرد. به اعتبار شخصیت طرف یا طرفین دعوا مانند دادگاه‌های نظامی و به اعتبار موضوع دعوا مانند دادگاه‌های مالکیت فکری. ایجاد دادگاه‌های مالکیت فکری روندی است که سابقه آن را باید در اروپا در کشورهای نظیر انگلستان، آلمان و فرانسه جستجو کرد. نظام‌های حقوقی مختلف نیز حسب نیاز و ساختار خود مراجعی با صلاحیت رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری ایجاد کرده‌اند. به عنوان مثال در کشورهای نظیر کره، تایلند، ترکیه، ژاپن و انگلستان، یک مرجع جدید برای رسیدگی به این دعاوی ایجاد شده است. در برخی دیگر از جمله استرالیا، چین، جامائیکا و کنیا شعبی از دادگاه‌هایی که قبلاً ایجاد شده‌اند برای رسیدگی به موضوعات مالکیت فکری اختصاص یافته‌اند. رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری در دادگاه‌های تجاری نیز در کشورهایی مانند ایرلند، پرتغال، اسپانیا، سوئیس و فیلیپین مطرح است. این مراجع نه تنها در مرحله بدوی بلکه در برخی کشورها در مرحله تجدیدنظر و دیوانعالی نیز ایجاد شده‌اند. از این میان، کشورهای جنوب شرقی آسیا در سال‌های اخیر شتابی چشمگیر در توجه به مسائل مالکیت فکری داشته‌اند.

این شتاب را می‌توان معلول دو علت دانست. نخست آنکه افزایش قانون‌گذاری در این کشورها در ارتباط با مسائل مالکیت فکری زمینه طرح دعاوی مرتبط را فراهم ساخته و پاسخی مناسب به این نیاز مستلزم ایجاد مراجع تخصصی است. چرا که گاه در این دعاوی قاضی با موضوعات فنی و تکنیکی برخورد می‌نماید که حل آنها منوط به استفاده از نظرکارشناس متخصص است. به دیگر سخن، یک نظام حقوقی را زمانی می‌توان کامل دانست که در کنار تدوین قوانین موجد حق ساز و کار اجرا و حمایت از آن حقوق را نیز پیش بینی کرده باشد. چه در غیر این صورت صرف موجد حق دانستن یکسری از اسباب بدون در نظر گرفتن لوازم حمایتی آن به حق مفهومی صرفاً انتزاعی و غیر عملی می‌بخشد. دوم آنکه هرچند موافقتنامه‌ی تریپس الزامی را برای کشورهای عضو مبنی بر ایجاد مراجع تخصصی قرار نداده است اما این کشورها برای هرچه بهتر انجام دادن تعهدات، خود را ناگزیر از ایجاد این مراجع

می‌دانند. از میان کشورهای جنوب شرقی آسیا سه کشور سنگاپور، کره جنوبی و ژاپن را به عنوان نمونه برگزیدیم. اهمیت کشور سنگاپور از آن جهت است که نظام حقوقی آن کشور با پیش بینی دادگاه مالکیت های ادبی و هنری تنها بخشی از دعاوی موضوع مالکیت فکری را در صلاحیت مراجع تخصصی قرار داده است و در مقابل کشور کره صلاحیت دادگاه مالکیت فکری را منحصر به دعاوی مالکیت صنعتی می‌داند. در کنار این دو، کشور ژاپن الگویی کامل از دادگاه‌های مالکیت فکری را ارائه می‌دهد. چرا که از یکسو تمامی دعاوی مالکیت فکری اعم از دعاوی مربوط به مالکیت‌های ادبی و هنری و دعاوی مربوط به مالکیت صنعتی را در دادگاه‌های تخصصی به حل و فصل می‌گذارد و از سوی دیگر در هر سه مرجع بدوی، تجدیدنظر و دیوانعالی این تخصص را حفظ کرده است. به عبارت دیگر، دعاوی مالکیت فکری در این کشور در سه مرحله مورد قضاوت قرار می‌گیرند در حالی که مراجع تخصصی این دعاوی در سایر کشورها تنها در یک مرحله و یا حداکثر در دو مرحله مورد پیش بینی قرار گرفته است. به علاوه نگاهی هرچند اجمالی به ساختار حقوقی کشورهای آسیایی که دست کم از لحاظ تقلیدی بودن تشکیلات قضایی به ایران شباهت دارند می‌تواند در ترسیم الگو جهت اصلاح مقررات داخلی مؤثر باشد، به ویژه آنکه لایحه آیین دادرسی تجاری در ماده ۲۲ خود صلاحیت دادگاه‌های تجاری را به دعاوی مالکیت فکری نیز تعمیم داده است.

بخش اول: سنگاپور

سنگاپور از جمله ۵ عضو مؤسس پیمان جنوب شرقی آسیاست. این کشور تا سال ۱۸۶۷ میلادی نظام حقوقی ملی و مستقل داشت و توسط اداره مستعمراتی در لندن اداره می‌شد (Soh and Murugayan, p. 1). بعد از استقلال سنگاپور، نظام حقوقی شکل گرفته در آن حسب الهام از نظام حقوقی انگلستان بر اساس کامن لا اداره می‌گردید. این کشور در زمینه‌های حقوق اداری، قراردادها، انصاف، تراست، مالکیت و مسئولیت مدنی از رویه قضایی پیروی می‌کند و رسیدگی قضایی به موجب قوانین موضوعه در آن منحصر به تخصص‌هایی چون حقوق جزا، تجارت و خانواده است. در این میان، حقوق مالکیت فکری به گروه دوم تعلق دارد. روند گرایش و احساس لزوم قانون‌گذاری در بحث مالکیت فکری در سنگاپور از سال ۱۹۸۷ آغاز شد و از آن به بعد این کشور در زمینه‌های مختلف همچون حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری، حق اختراع (۱۹۹۴)، علائم تجاری (۱۹۹۸)، مدارهای یکپارچه (۱۹۹۹)، نشانه‌های جغرافیایی (۱۹۹۹) (www.OMPI.ch/about-ip) و زمینه‌های دیگر دست به قانون‌گذاری زد. اصلی‌ترین و مهم‌ترین قانون این کشور در بعد مالکیت فکری و نیز اولین قانون مصوب در این حیطة قانون حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری مصوب آوریل ۱۹۸۷ است که بارها مورد اصلاح قرار گرفته است.

ویژگی مهم این قانون آن است که در آن هم جنبه ماهوی و هم جنبه شکلی مقررات مربوط به حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری در نظر گرفته شده است. الگوی قانون‌گذار سنگاپوری در زمان نوشتن آن، قانون ۱۹۶۸ استرالیا بوده که در آن هم حقوق ماهوی و هم مقررات آئین دادرسی به تفصیل آمده است. این مسأله هر چند در خصوص ساختار، ترکیب و عملکرد دادگاه‌های مالکیت‌های ادبی و هنری در بحث مقررات شکلی درست است اما در ارتباط با جایگاه این دادگاه‌ها در نظام قضایی سنگاپور آن را به انگلستان نزدیک تر می‌کند. در سنگاپور تنها یک دادگاه اختصاصی با صلاحیت محدود برای رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری در نظر گرفته شده است. این دادگاه که با عنوان دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری (Copyright Tribunal) شناخته می‌شود، به موجب بخش هفتم از قانون مالکیت فکری پیش بینی شده است.

گفتار اول: دادگاه‌های مالکیت‌های ادبی و هنری

در سنگاپور دو دادگاه به موضوعات مالکیت ادبی و هنری رسیدگی می‌کنند: دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری و دیوانعالی سنگاپور که به اختصار به صلاحیت هر یک می‌پردازیم:

الف) دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری

بند اول: ترکیب دادگاه: این دادگاه مرکب است از یک قاضی به عنوان رئیس و بین ۲ الی ۴ مستشار که از سوی وزیر دادگستری تعیین می‌شوند. رئیس دادگاه باید شرایط مقرر در بحث ۹ (۳) از قانون دادگاه‌های تابع که برای قاضی دادگاه بخش تعیین شده است را دارا باشد. تعیین حق الزحمه اعضای این دادگاه نیز با وزیر دادگستری است (ماده ۱۵۱). مدت تصدی هر عضو هنگام انتصاب او تعیین می‌شود و هر عضو می‌تواند هر زمان که بخواهد استعفای کتبی خود را به وزیر دادگستری بدهد (ماده ۱۵۲).

بند دوم: تصمیمات دادگاه: حد نصاب لازم برای رسمیت جلسات این دادگاه در صورتی که دادگاه علاوه بر رئیس بیش از ۲ عضو داشته باشد وجود ۲ نفر عضو یا بیشتر به همراه رئیس است. (ماده ۱۵۴) تصمیمات این دادگاه با اکثریت آراء اتخاذ می‌شود و در صورت برابری آراء، رئیس دادگاه یا باید مجدداً اقدام به رأی‌گیری نماید و یا براساس رأی خود تصمیم نهایی را اتخاذ کند (ماده ۱۵۵).

بند سوم: صلاحیت دادگاه: از لحاظ نوع تصمیمات اتخاذی، دادگاه هم صلاحیت صدور حکم و هم قرار را دارد و منظور از قرار، خاصه دستور موقت است که در ماده ۱۶۸ از قانون مالکیت‌های ادبی و هنری از آن یاد شده است. اما در ارتباط با موضوعاتی که در صلاحیت دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری است باید گفت بیشتر این موضوعات در قالب تعیین

اجرت المثل هستند که مشروح آنها عبارتند از: ۱. رسیدگی به درخواست تعیین اجرت المثل ساخت اثر صوتی یک فیلم (ماده A ۱۵۶)؛ ۲. رسیدگی به درخواست تعیین اجرت المثل ایجاد نسخه از ضبط آثار صوتی (ماده B ۱۵۶)؛ ۳. رسیدگی به درخواست تعیین اجرت المثل در دسترس عموم قرار دادن آثار صوتی ضبط شده توسط وسایل انتقال صوتی دیجیتال (Digital Audio Transmission) (ماده C ۱۵۶)؛ ۴. رسیدگی به استعلام در خصوص حق التصنيف قابل پرداخت در ارتباط با ضبط آثار موسیقی (Records of Musical Works) (ماده ۱۵۷)؛ ۵. رسیدگی به درخواست تعیین اجرت المثل دارنده حق تألیف به واسطه نسخه برداری هایی که به موجب مجوز قانونی انجام شده‌اند (ماده ۱۵۸)؛ ۶. رسیدگی به درخواست تقسیم حق التصنيف یک اثر صوتی ضبط شده (ماده ۱۵۹)؛ ۷. رسیدگی به طرح‌های مجوز پیشنهادی (Proposed License Scheme) ارجاع شده به دادگاه (ماده ۱۶۰)؛ ۸. رسیدگی به طرح‌های مجوز موجود (Existing License Scheme) که به دادگاه ارجاع شده است (ماده ۱۶۱)؛ ۹. رسیدگی به درخواست‌های مربوط به مجوزها (Application to Tribunal in Relation to License) (ماده ۱۶۳)؛ ۱۰. سایر مسائلی که در ارتباط با طرح‌های مجوز به دادگاه ارجاع می‌شوند (License Scheme) (ماده ۱۶۲).

ب) دیوانعالی

قانون مالکیت‌های ادبی و هنری در م ۱۶۹ خود موردی را پیش بینی می‌کند که در آن دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری به تشخیص خود و یا به درخواست یکی از اصحاب دعوا پرونده را برای تعیین تکلیف به دیوانعالی می‌فرستد. در ارتباط با اینکه چه موضوعاتی می‌توانند به دیوانعالی ارجاع شوند حصری در قانون دیده نمی‌شود. بنابراین به نظر می‌رسد که در ارتباط با این موضوعات محدودیت راجع به دعاوی مالی قابل ارجاع مبنی بر مازاد بودن خواسته بر دویست و پنجاه هزار دلار سنگاپور قابل اعمال نباشد. چرا که در اینجا دیوانعالی به منزله مرجع خاص عمل می‌کند. اما طرفین هنگام درخواست ارجاع پرونده به دیوان باید نکاتی را رعایت کنند: ۱. این درخواست‌ها نباید بعد از اتخاذ تصمیم از سوی دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری باشد مگر آنکه درخواست در مهلت ۱۴ روزه مقرر در ماده ۱۶۹ قانون مالکیت‌های ادبی و هنری از تاریخ تصمیم دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری صورت گرفته باشد؛ ۲. اگر درخواست بعد از اتخاذ تصمیم باشد و دادگاه آن را نپذیرد، درخواست کننده می‌تواند ظرف ۱۴ روز از تاریخ رد درخواست مستقیماً به دیوانعالی مراجعه و درخواست کند که پرونده به آن مرجع ارسال گردد.

در ارتباط با مراجع قضایی سنگاپور نکات ذیل حائز اهمیت است: ۱. دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری در نظام قضایی سنگاپور از جمله مراجع قضایی است و از میان مراجع قضایی

در زمره مراجع دادگستری قرار دارد (برای دیدن تعاریف مراجعه کنید به شمس، بهار ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۵۴ به بعد) چرا که عزل و نصب قضات آن تماماً از توسط وزارت دادگستری سنگاپور صورت می‌گیرد. ۲. از لحاظ تقسیم بندی مراجع به عمومی و اختصاصی باید دادگاه مالکیت های ادبی و هنری را یک مرجع اختصاصی دانست که به دعاوی با موضوعات خاص و احصاء شده در قانون رسیدگی می‌کند؛ ۳. رسیدگی در آن دادگاه دو مرحله‌ای است و مهلت ۴ روزه‌ی پیش بینی شده در بند ۲ ماده ۱۶۹ قانون مالکیت‌های ادبی و هنری بعد از اتخاذ تصمیم دادگاه دال بر این معناست؛ ۴. این دادگاه تنها به دعاوی با موضوعات حقوقی رسیدگی می‌کند و دعاوی کیفری هرچند در رابطه با مالکیت‌های ادبی و هنری باشند در آن قابل طرح نیستند؛ ۵. در دادگاه‌های مالکیت‌های ادبی و هنری اصل بر رسیدگی علنی است و ماده ۱۷ قانون مالکیت‌های ادبی و هنری بر آن صراحت دارد؛ ۶. سایر موضوعات مربوط به مالکیت فکری از جمله مصادیق مالکیت صنعتی را حسب مورد باید در مراجع عمومی سنگاپور مطرح ساخت. لذا مقررات عام بر آنها حاکم خواهد بود؛ ۷. نظر به صلاحیت محدود دادگاه مالکیت‌های ادبی و هنری بارها مسأله افزایش صلاحیت‌های آن در نظام سنگاپور مطرح بوده است (www.mirandah.com www.atmdlaw.com/media/pdfs/2008). تا آنجا که تا سال ۲۰۰۶ تنها سه تصمیم از سوی این دادگاه اتخاذ گردید (در سال‌های ۲۰۰۶ و ۱۹۹۲ و ۱۹۹۱)؛ ۸. هرچند دادگاه ای مالکیت های ادبی و هنری مستقیماً زیر نظر وزارت دادگستری سنگاپور قرار دارند اما اداره مالکیت فکری سنگاپور (IPOS) نقشی مهم را در اصلاح مقررات مربوط به مالکیت فکری و تدوین قوانین جدید در ارتباط با آن ایفا می‌کند.

بخش دوم: کره جنوبی

کره جنوبی از جمله کشورهای جنوب شرقی آسیاست که خود را با امواج تغییر در ساختار قضایی این کشورها همراه کرده است. هرچند بحران اقتصادی آنچنان که ژاپن را تحت تأثیر قرار داده بود در کره نفوذ نکرد اما ایجاد دادگاه‌های تخصصی مالکیت فکری در این کشور زودتر از ژاپن آغاز شد. قبل از مارس ۱۹۸۸ و ایجاد دادگاه حق اختراع دو مرجع شبه قضایی در کره به دعاوی مالکیت فکری رسیدگی می‌کردند. نخست، هیأت بدوی دوم، هیأت تجدید نظر که هر دو در اداره مالکیت فکری (KIPO Korean Intellectual Property Office) کره مستقر بودند. با تصویب قانون تشکیلات دادگاه در کره و به موجب ماده (۱) ۳ این قانون هیأت تجدید نظر در هیأت بدوی ادغام و نام آن به دادگاه مالکیت فکری Intellectual Property Tribunal IPT). تغییر یافت (Kim, 1998, p. 1, www.kipo.go.kr, www.pck.com) از این زمان

به بعد سه مرجع در ارتباط با دعاوی مالکیت فکری در کره فعال هستند: دادگاه مالکیت فکری، دادگاه حق اختراع و دیوانعالی.

گفتار اول: دادگاه مالکیت فکری

این دادگاه به منزله هیأت بدوی رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری است و در سال ۱۹۹۸ از ادغام هیأت بدوی و تجدید نظر ایجاد شد. دادگاه مالکیت فکری صلاحیت رسیدگی به دعاوی مربوط به مالکیت صنعتی از قبیل حق اختراع، اختراعات کوچک، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی را دارد و برخی آن را یک دادگاه می‌دانند (Jay, 2009, p. 1).

در کره متقاضی ثبت اختراع یا علامت تجاری باید درخواست خود را به اداره مالکیت فکری کره تقدیم کند و ممتحنین مستقر در این اداره به درخواست رسیدگی می‌کنند. تصمیم اتخاذ شده از سوی ممتحنین قابل اعتراض در دادگاه مالکیت فکری است. بر این اساس می‌توان صلاحیت‌های دادگاه مالکیت فکری را در موارد ذیل خلاصه کرد: ۱. اعتراض به رد درخواست ثبت اختراع، علائم تجاری؛ ۲. درخواست بطلان اختراع یا علامت تجاری ثبت شده؛ ۳. درخواست اصلاح حق اختراع که دارای شرایطی است: الف) کاهش ادعا ب) اصلاح توصیف نادرست ج) روشن ساختن توضیحات مبهم. در مواردی که درخواست قلمرو ادعا را تغییر داده و یا اساس حق را افزایش دهد، مورد پذیرش قرار نخواهد گرفت. (Lee, An, Lee, p. 2-1). اما نکته قابل توجه آن است که بر خلاف حقوق ژاپن درخواست مربوط به تخلف در کره مستقیماً در صلاحیت دادگاه قرار می‌گیرد.

بند اول: ساختار و تشکیلات

دادگاه مالکیت فکری از سه بخش تشکیل شده است:

۱. بخش درخواست‌ها (Appeals Department) که ۱۱ شعبه دارد؛ ۲. بخش رویه دادرسی (Trial Policy Division)؛ ۳. گروه دعاوی (Litigation Team). گروه دعاوی دادگاه مالکیت فکری مرکب از سه قاضی است و سه وظیفه مهم بر عهده دارد: ۱. اداره دادرسی؛ در این گروه تصمیم‌گیری با رأی اکثریت قضات است و در خصوص مسائل مهم با ۵ قاضی از جمله رئیس دادگاه مالکیت فکری تشکیل می‌شود؛ ۲. دریافت مدارک و رعایت تشریفات مربوط به آزمایش؛ ۳. رسیدگی به اعتراضات. تمامی این سه بخش زیر نظر رئیس دادگاه عمل می‌کنند (www.kipo.go.kr).

بند دوم: صلاحیت‌ها**دعاوی یکطرفه، دعاوی دو طرفه****اول: دعاوی یکطرفه**

۱. *دعوا برای اعتراض به رد درخواست*: این دعوا زمانی مطرح می‌شود که فرد نسبت به تصمیم ممتحن مبنی بر رد درخواست ثبت اعتراض می‌کند. مهلت طرح دعوا بر اساس ماده ۱۳۲ قانون ثبت اختراع ۳۰ روز از تاریخ دریافت گواهی برابر با اصل تصمیم ممتحن است. در مواردی که فرد در جایی دور اقامت دارد و یا دسترسی او به محل مشکل باشد رئیس دادگاه مالکیت فکری می‌تواند این مدت را به دو ماه افزایش دهد. البته معترض می‌تواند درخواست بررسی مجدد خود را ظرف ۳۰ روز از تاریخ اعتراض به رأی ممتحن مطرح کند. این درخواست که در قالب اصلاح توضیحات و طرح ارائه شده برای ثبت مطرح می‌شود منجر به بررسی مجدد قبل از رسیدگی می‌گردد (ماده ۱۷۳ قانون ثبت اختراع)؛ ۲. *اعتراض نسبت به عدم پذیرش درخواست اصلاح*: مهلت طرح این اعتراض ۳۰ روز از تاریخ دریافت رونوشت برابر با اصل تصمیم است؛ ۳. *اعتراض نسبت به تصمیم مبنی بر رد درخواست ثبت اختراع کوچک*: توضیح آنکه بر اساس نهاد "ثبت سریع اختراعات کوچک" در کره، یک اختراع را می‌توان بعد از یک بررسی اجمالی ثبت کرد. زمانی که این درخواست رد می‌شود، فرد می‌تواند به آن اعتراض کند.

دوم: دعاوی طرفینی

۱. *دعوی ابطال حق اختراع*: این دعوا که بر اساس ماده ۱۳۳ قانون ثبت اختراع طرح می‌شود ممکن است بخاطر اشتباه ممتحن در اعطای حق اختراع باشد. در این صورت هر شخص ذینفع و یا ممتحن می‌تواند ابطال آن را درخواست کند. در صورتی که بیش از یک دعوا مطرح شده باشد، نسبت به هر یک جداگانه اتخاذ تصمیم می‌شود؛ ۲. *دعوی تعیین قلمرو یک حق اختراع*: این دعوا را دارنده حق و یا هر شخص ذینفع دیگری می‌تواند مطرح کند (ماده ۱۳۵)؛ ۳. *دعوی تصحیح*: دارنده حق اختراع ممکن است برای اصلاح تعاریف و طرح‌های خود اعتراض کند. اما این درخواست به سه مورد محدود است: (۱) جایی که ادعای خود را کاهش می‌دهد؛ (۲) اصلاح اشتباه دفتری؛ (۳) روشن کردن تعاریف مبهم؛ ۴. *دعوی ابطال تصحیح*: این دعوا زمانی طرح می‌شود که تصحیح انجام شده بر خلاف مقررات ماده ۱۳ قانون ثبت اختراع باشد (ماده ۱۳۷)؛ ۵. *دعوی ابطال ثبت افزایش مدت حق اختراع*؛ (ماده ۱۳۴)؛ ۶. *دعوی اعتراض به اعطای مجوز غیر انحصاری*: در مواقعی طرح می‌گردد که آخرین دارنده حق اختراع نتواند از اختراع خود بدون اجازه از نفر قبلی استفاده کند و یا نفر قبل از اعطای این اجازه خودداری کند (ماده ۱۳۸).

گفتار دوم: دادگاه حق اختراع

این دادگاه در سال ۱۹۹۸ بر اساس قانون تشکیلات دادگاه‌ها ایجاد شد. در این سال دادگاه حق اختراع (Patent Court) جایگزین هیأت تجدید نظر اداره مالکیت فکری شد و در حقیقت مرجع تجدید نظرخواهی از آراء دادگاه مالکیت فکری است. از لحاظ تقسیمات نظام قضایی کره، دادگاه حق اختراع از جمله دادگاه‌های عالی این کشور است. این دادگاه دارای صلاحیت سرزمینی در کل کشور کره است و تقسیم بندی جغرافیایی مرسوم در تعیین صلاحیت محلی دادگاه‌های کره در مورد آن مؤثر نیست.

بند اول: ساختار و تشکیلات

دادگاه حق اختراع مجموعاً مرکب از یک نفر رئیس کل، ۴ نفر رؤسای شعب، ۱۳ قاضی و ۱۷ ممتحن فنی است و یک دبیرخانه آن را همراهی می‌کند. این دادگاه ۴ شعبه دارد و هر شعبه دارای یک هیأت سه نفره از قضات است. ممتحن‌های فنی دادگاه حق اختراع متخصص در رشته‌های مختلف هستند و از میان افراد ذیل انتخاب می‌شوند ۱. ممتحنین فنی اداره مالکیت فکری با ۵ سال سابقه کار یا بیشتر؛ ۲. نماینده دولت در مورد مسائل مربوط به فناوری علمی یا صنعتی با ۷ سال سابقه کار یا بیشتر به شرط بیش از ۵ سال موقعیت شغلی درجه ۵ یا بالاتر داشته باشند؛ ۳. دارندگان مدرک فوق لیسانس با ۱۰ سال سابقه کار در رشته مرتبط؛ ۴. دارندگان مدرک دکتری در رشته مرتبط؛ ۵. دارندگان مدرک مهندسی ملی بر اساس قانون مدرک مهندسی ملی. این ممتحنین قضات را در مواردی که پرونده جنبه فنی و تکنیکی دارد یاری می‌دهند. آنها ممکن است در مرحله مقدماتی قبل از رسیدگی و یا در حین رسیدگی با اجازه قاضی شرکت کنند.

بند دوم: صلاحیت

دادگاه حق اختراع گاه مرجع تجدید نظرخواهی است و گاه به منزله مرجع نخستین در رسیدگی به دعوا عمل می‌نماید. اول: دادگاه حق اختراع به منزله مرجع تجدید نظر: این صلاحیت دادگاه حق اختراع به موجب ماده (۱) ۱۸۶ قانون ثبت اختراع، ماده ۷۵ قانون طرح‌های صنعتی و ماده (۲) ۸۶ قانون علائم تجاری تعیین شده است. بنابراین؛ دادگاه حق اختراع صلاحیت رسیدگی به پرونده‌هایی را دارد که قبلاً اداره مالکیت فکری کره در خصوص آنها (اختراع، اختراع کوچک، طرح صنعتی و یا علامت تجاری) رأی صادر کرده است. اما نکته قابل توجه آن است که رابطه بین دادگاه حق اختراع و اداره مالکیت فکری جنبه سلسله مراتبی ندارد. توضیح آنکه در صورت اعتراض به تصمیم دادگاه مالکیت فکری، معترض باید هرگونه

مدرکی را که در مرجع قبل برای اثبات ادعای خود ارائه داد است به دادگاه حق اختراع نیز ارائه دهد. هرچند که در مرحله قبل اصول اسناد خود را ارائه کرده باشد (www.PCK.com). بویژه آنکه اصل تفکیک قوا مانع از آن می شود که دادگاه اختراع بتواند به چیزی بیش از فسخ رأی دادگاه مالکیت فکری نظر دهد. این دادگاه صلاحیت تجویز ثبت حق اختراع یا ابطال آن را ندارد. بعلاوه حسب آنکه دعوا یکطرفه باشد یا طرفینی، دفاع از آن به ترتیب بر عهده نماینده اداره مالکیت فکری کره یا طرف پرونده است (www.korealaw.com). دوم: دادگاه حق اختراع به منزله مرجع نخستین: این مورد را ماده ۱۰۵ قانون صنعت بذر پیش بینی کرده است. نکته مهم آن است که در صورتی که دعوا به نقض حق اختراع مربوط باشد حسب مورد دعوا در صلاحیت دادگاه‌های عمومی (حقوقی یا کیفری) است. در مواردی که دعوا مربوط به حق اختراع و یا حقوق مربوط به اختراعات کوچک است دادگاه حق اختراع یک رسیدگی مقدماتی ترتیب می‌دهد که در آن طرفین یا وکلای آنها فرصت بیان وضعیت و ارائه دلایل خود را دارند. در این رسیدگی مقدماتی ممکن است محققین فنی نیز شرکت کنند.

گفتار سوم: دیوانعالی

دیوانعالی کره عالی ترین و آخرین مرجع در نظام قضایی کره است. اساساً رسیدگی به دعاوی در کره سه مرحله ای است و در مورد دعاوی مالکیت فکری نیز با تعیین صلاحیت دادگاه مالکیت فکری این سنت ادامه یافته است. اما دیوانعالی صلاحیت رسیدگی به پرونده‌هایی را دارد که دادگاه حق اختراع در مورد آنها رأی صادر کرده باشد. رئیس دیوانعالی از سوی رئیس جمهور با موافقت مجلس ملی انتخاب می‌شود. انتخاب مجدد وی که برای یک دوره ۶ ساله منصوب می‌شود بر اساس قانون ممتنع است. علاوه بر رئیس، دیوانعالی ۱۳ قاضی دارد که ۱۲ نفر از آنها از سوی رئیس جمهور و نفر سیزدهم توسط دیوان منصوب می‌شوند.

بخش سوم: ژاپن

سومین کشور از کشورهای جنوب شرقی آسیا که ساختار قضاوتی آن در زمینه مسائل مربوط به مالکیت فکری مورد بحث قرار می‌گیرد، کشور ژاپن است. هرچند کتاب قانون ژاپن از مدت‌ها قبل آشنا به مباحث مالکیت فکری بوده است اما رویکرد عمده آن به این موضوعات همزمان با بحران اقتصادی که از آن با عنوان حباب اقتصادی (Bubble Economy) یاد می‌شد شتاب گرفت (www.ip.courts.go.jp). تا آن زمان عمده قانون مجری در زمینه حق اختراع در ژاپن قانون حق اختراع ۱۸۸۸ ملهم از مقررات کشور آلمان بود (Koizumi, 1988, p. 1) این قانون تا سال ۱۹۹۰، ۱۷ بار مورد تجدید نظر قرار گرفت. از اواخر دهه ۱۹۹۰ حقوق

مالکیت فکری توجیهاتی مضاعف را در ژاپن به سوی خود جلب کرد به گونه‌ای که قانون حق اختراع تنها در سال ۱۹۹۹، ۵ بار مورد اصلاح قرار گرفت. در حالی که بحران اقتصادی معادلات مالی جهان را در هم ریخته بود در ژوئن ۲۰۰۱ شورای بازننگری نظام قضایی ژاپن (Justice System Reform Council) پیشنهادات مختلف را مطرح و تصریح کرد که برای کاهش زمان رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری بهتر است شعبی از دادگاه‌های بخش آساکا و توکیو با عنوان دادگاه‌های حق اختراع به این دعاوی اختصاص یابند. در جولای ۲۰۰۳/داره کل سیاست‌های مالکیت فکری (Intellectual Property Policy Headquarters) ایجاد دادگاه عالی مالکیت فکری را پیشنهاد کرد. با توجه به این پیشنهادات گروه کاری دعاوی مالکیت فکری (Working Group on Intellectual Property Reform) که توسط اداره ارتقاء بازننگری نظام قضایی (Office for Promotion of Justice System Reform) ایجاد شده بود و نیروی تقویت شالوده حمایت از حقوق (Task Force on Strengthening of the Foundation Right Protection) که از سوی اداره کل سیاست‌های مالکیت فکری تشکیل یافته بود، مسأله ایجاد دادگاه عالی مالکیت فکری را به بحث گذاشتند. بر آن اساس، دبیرخانه اداره ارتقاء بازننگری نظام قضایی کار خود را بر روی لایحه آغاز کرد و در ژوئن ۲۰۰۴ قانون تشکیل دادگاه عالی مالکیت فکری به تصویب رسید (Law for Establishing the IP High Court). نکته مهم در خصوص مراجع تخصصی در ژاپن آن است که در تقسیم بندی مراجع دادگستری، علاوه بر دادگاه عالی، مراجع دیگری نیز در نظام قضایی ژاپن وجود دارند که برای رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری اختصاص یافته‌اند. به علاوه در بخش اداری نیز اداره اختراع ژاپن در این زمینه فعالیت می‌کند که در ذیل به بررسی هریک می‌پردازیم.

گفتار اول: مراجع اداری (غیر دادگستری)

تنها مرجع غیر دادگستری که در ژاپن صلاحیت رسیدگی به برخی دعاوی مالکیت فکری را دارد اداره اختراع ژاپن است که به اختصار JPO (Japan Patent Office) نامیده می‌شود. این اداره خود از ۴ اداره داخلی تشکیل یافته است: ۱. اداره امور عمومی (General Affairs Department)؛ ۲. اداره علامات تجاری، طرح‌ها [ی صنعتی] و امور اداری (Trademarks, Designs, and Administrative Affairs Department)؛ ۳. اداره بررسی اختراعات (Patent Examination Department)؛ ۴. اداره درخواست‌ها (Appeals Department) اداره ثبت اختراع ژاپن کارکرد بخش‌های داخلی خود را در ۵ مورد خلاصه می‌کند: ۱. اعطاء حقوق انحصاری در رابطه با اختراعات؛ ۲. ارائه طرح‌های مربوط به سیاست‌های مالکیت صنعتی؛ ۳. معاضدت و تعاون بین‌المللی؛ ۴. بررسی نظام مالکیت صنعتی؛ ۵. انتشار اطلاعات مربوط به مالکیت صنعتی (www.jpo.go.jp).

همان‌طور که از موارد فوق برمی‌آید عمده فعالیت JPO تنها بخشی از حقوق مالکیت فکری یعنی مالکیت صنعتی را در بر می‌گیرد و شامل مالکیت های ادبی و هنری نمی‌گردد. اما از میان ادارات داخلی JPO آنچه که مربوط به بحث حاضر است اداره درخواستهاست. این اداره از لحاظ تقسیم بندی سنتی یک مرجع غیر دادگستری محسوب می‌شود هرچند که خود JPO نهادی دولتی است. اداره درخواستها متشکل از دو بخش است: ممتحن ارشد درخواستها و اداره امور ابطال و تخلف.

بند اول: ممتحن ارشد درخواستها

در این بخش، اداره اختراع به بررسی درخواستهای واصله مبنی بر اعطای ورقه اختراع به یک اختراع می‌پردازد. این اداره برای بررسی درخواستها از ممتحن متخصص خود که در بخش فنی مربوط فعالیت می‌کند کمک می‌گیرد. در صورت اعتراض به تصمیم این بخش، خود اداره درخواستها صلاحیت آن را دارد که به منزله مرجع بدوی و بر اساس مقررات قانون آیین دادرسی مدنی ژاپن به آن رسیدگی کند (www.jpo.go.jp). تصمیم اتخاذ شده از سوی ممتحن ممکن است از سه جهت قابل اعتراض باشد: ۱. **اعتراض به رد درخواست:** این مورد را ماده ۱۲۱ قانون ثبت اختراع پیش بینی کرده است و به معترض اجازه می‌دهد که ظرف مدت ۳۰ روز از تاریخ اعلان نتیجه از سوی ممتحن، اعتراض خود را به اداره مزبور تسلیم کند. ممتحن جدید مکلف است بررسی مجدد به عمل آورده و در نهایت مخالفت یا موافقت خود با نظر ممتحن سابق را بر همان مبنای قبلی یا بر مبنای جدید اعلان دارد. ممکن است وی با غیرموجه دانستن نظر ممتحن اول، رأی اصداری را باطل و پرونده را برای بررسی و آزمایش بیشتر به واحد بررسی اعاده کند (ماده (۱) ۱۶۰ قانون ثبت اختراع)، ۲. **اعتراض به پذیرش اختراع:** این مورد در ماده ۱۱۳ قانون قدیم اختراع مورد پیش بینی قرار گرفته بود و به معترض اجازه می‌داد که ظرف مدت ۶ ماه از تاریخ انتشار حق اختراع در روزنامه رسمی، اعتراض خود را تسلیم کند. اما این امکان از قانون جدید حذف شده است؛ ۳. **اعتراض برای تصحیح:** این مورد را ماده ۱۲۶ قانون ثبت اختراع پیش بینی می‌کند و به صاحب اختراع اجازه می‌دهد که برای اصلاح تعریف، ادعاهای مربوط به اختراع و طرح‌های پیوست به تقاضانامه، به اداره ثبت اختراع مراجعه کند. اما در این زمینه برای وی سه محدودیت قائل است: ۱. تنها می‌تواند ادعاهای خود را کاهش دهد؛ ۲. اشتباهات در تعریف یا ترجمه‌های خود را تصحیح کند؛ ۳. توضیحات مبهم خود را روشن سازد.

بند دوم: اداره امور ابطال و تخلف

وظیفه اصلی این اداره رسیدگی به اعتراضات واصله مبنی بر درخواست ابطال اختراعاتی است که قبلاً دستور ثبت آن داده شده است. این اداره برای رسیدگی به درخواستها صلاحیت ذاتی دارد و دادگاه‌های ژاپن نمی‌توانند بدواً به این دعاوی رسیدگی کنند (Ibid). چرا که ممتحنین اداره ثبت اختراع ژاپن هم در زمینه مسائل فنی تخصص دارند و هم با مباحث حقوقی آشنا هستند.

گفتار دوم: مراجع دادگستری

در ارتباط با دعاوی مالکیت فکری در ژاپن به غیر از مواردی که ذاتاً و بدواً در صلاحیت اداره اختراع ژاپن است، مهم‌ترین مرجع، دادگاه عالی مالکیت فکری است. اما دادگاه‌های بخش و دیوانعالی ژاپن نیز در این زمینه صلاحیت‌هایی دارند که به ترتیب به هریک از آنها می‌پردازیم.

بند اول: دادگاه بخش

به طور کلی دادگاه‌های بخش (District Courts) در ژاپن مرجع بدوی رسیدگی به دعاوی هستند (البته به جز مواردی که در صلاحیت دادگاه‌هایی است که به صورت اختصاری به دعاوی رسیدگی می‌کنند (Summary Court)). این دادگاه‌ها صلاحیت رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری را در کنار سایر دعاوی دارند و از این حیث یک مرجع عمومی محسوب می‌شوند. هرچند در میان خود این دادگاه‌های بخش تنها برخی از شعب هستند که می‌توانند به موضوعات مالکیت فکری رسیدگی کنند اما این مسئله به دادگاه‌های بخش خصلت اختصاصی نمی‌بخشد. چراکه این جنبه ایجابی صلاحیت به منزله نفی صلاحیت دادگاه‌ها در رسیدگی به سایر دعاوی نیست.

به ویژه آنکه در تعیین صلاحیت دادگاه‌های بخش گفته شده است که به دعاوی مدنی که دارای ارتباط با موضوعات مالکیت فکری است، رسیدگی می‌کند. اما این دعاوی حسب موضوع خود ممکن است در یکی از دادگاه‌های بخش توکیو و اُساکا و یا سایر دادگاه‌های بخش مطرح شوند. ۱. **دعاوی که جنبه فنی دارند (Technical Cases):** این دعاوی که به قید حصر تعیین شده‌اند عبارتند از: دعاوی مربوط به حق اختراع، اختراعات کوچک، مدارهای یکپارچه و نرم افزارهای رایانه‌ای. هرچند این دعاوی در صلاحیت دادگاه بخش هستند اما حسب آنکه در شرق ژاپن مطرح باشند و یا غرب آن به ترتیب در صلاحیت ذاتی و انحصاری دادگاه بخش توکیو یا دادگاه بخش اُساکا قرار دارند. ۲. **دعاوی که جنبه فنی ندارند- Non-Non:**

(Technical Cases) این دعاوی عبارتند از دعاوی مربوط به طرح‌های صنعتی، علائم تجاری، مالکیت ادبی و هنری (به غیر از نرم افزارهای رایانه‌ای)، حقوق مربوط به ارقام گیاهی و رقابت مکارانه. این دعاوی ممکن است بر اساس قواعد صلاحیت محلی در یکی از دادگاه‌های بخش از جمله توکیو یا ساکا مطرح باشند.

بند دوم: دادگاه عالی مالکیت فکری

این دادگاه مهم‌ترین مرجع در ژاپن است که به طور تخصصی به دعاوی مالکیت فکری رسیدگی می‌کند. در ابتدا با نگاهی بر ترکیب و ساختار این دادگاه به بررسی عملکرد بخش‌های مختلف آن پرداخته، سپس صلاحیت آن را مورد مذاقه قرار خواهیم داد.

الف) ساختار

در حال حاضر، دادگاه عالی مالکیت فکری که به عنوان بخشی از دادگاه عالی توکیو است از ۲ بخش تشکیل شده است: اول: دبیرخانه دادگاه که ۲ شعبه دارد. دوم: بخش دعاوی: این بخش متشکل از ۴ شعبه و یک شعبه ویژه به نام هیأت عالی است که در مبحثی جداگانه به آن خواهیم پرداخت. اما بخش دعاوی در تشکیلات خود پنج قسمت را در بر می‌گیرد:

۱. **قضات:** هر شعبه متشکل از یک هیأت سه نفره از قضات است که از میان آنها یک نفر به عنوان رئیس، شعبه را اداره می‌کند. این قضات از سوی کابینه دولت از میان فهرستی که دیوانعالی ارائه می‌دهد انتخاب می‌شوند. هرچند رئیس خود دادگاه عالی را امپراتور منصوب می‌کند.

۲. **مأمورین تحقیقات قضایی (Judicial Research Officials):** این مأمورین که سابقه وجود آنها به بیش از ۵۰ سال گذشته می‌رسد در اداره محققین فعالیت می‌کنند. وظیفه اصلی آنها آن است که در دعاوی که جنبه فنی و تکنیکی دارد به دستور قضات به ایشان کمک کنند. این دعاوی ممکن است در دادگاه عالی به عنوان مرجع بدوی یا تجدید نظر مطرح شده باشند. این مأمورین به صورت تمام وقت در خدمت دادگاه عالی هستند و گزارشات تحقیقاتی خود را به صورت روزانه به آن مرجع ارائه می‌دهند. این مأمورین معمولاً از بین ممتحنین بازنشسته اختراعات و یا ممتحنین بازنشسته پژوهشی اداره ثبت اختراعات ژاپن (JPO) انتخاب می‌شوند (Shinohara p., 2005, 138). تا قبل از سال ۲۰۰۵ این تنها قضات بودند که می‌توانستند از طرفین پرونده سوال بپرسند اما از این سال به بعد مأمورین تحقیقات قضایی نیز این امکان را پیدا کردند که با اجازه قضات سوالات خود را برای روشن شدن هرچه بیشتر مباحث تخصصی از طرفین جویا شوند (ماده ۸-۹۲ ق.آ.د.م).

۳. **دفتردارهای دادگاه (Court Clerk):** وظیفه آنها ثبت جریان دادرسی، اداره روند دادرسی، فایل بندی، کمک به قضات در جستجوی قوانین و مقررات مرتبط و انجام خدماتی است که قانون پیش بینی کرده است.

۴. **منشی‌های دادگاه (Court Secretaries)** که باید خدمات اداری - قضایی ارائه دهند.

۵. **مشاوران فنی یا مأمورین کارشناس (Technical Advisors/ Expert Commissioners):** این مشاورین که در ماده ۹-۹۲ ق.آ.د.م ژاپن مورد پیش بینی قرار گرفته‌اند در سال ۲۰۰۴ وارد سیستم قضایی ژاپن شدند. وظیفه این مشاوران که در موارد متعدد در دادگاه عالی مالکیت فکری از آنها استفاده شده است ارائه توضیحات فنی و تکنیکی در ارتباط با موضوعاتی است که جنبه تخصصی دارند. این مشاوران از سوی دیوانعالی از میان متخصصین از جمله اساتید دانشگاه، محققین و وکلای متخصص در موضوعات مربوط به حق اختراع به صورت نیم وقت برای یک دوره یکساله انتخاب می‌شوند. دادگاه‌ها در هر پرونده با بررسی محتویات آن، مشاور یا مشاورین فنی مناسب را انتخاب می‌کنند بنابراین انتخاب این مشاورین در هر پرونده به صورت موردی است و ممکن است در جلسه رسیدگی حاضر شده تا بر اساس اسناد و مدارک ارائه شده از سوی طرفین نظرات کارشناسی خود را ارائه دهند.

ب) صلاحیت

منظور از صلاحیت، صلاحیت ذاتی دادگاه عالی مالکیت فکری است. از حیث صنف این دادگاه یک مرجع قضایی است و از حیث نوع نظر به صلاحیت ویژه آن در رسیدگی به دعاوی با موضوع مالکیت فکری یک مرجع استثنایی است و تنها اجازه رسیدگی به دعاوی را دارد که در صلاحیت اوست و تنها همین مرجع می‌تواند به این دعاوی رسیدگی کند. اما از حیث درجه باید گفت دادگاه عالی گاه به منزله مرجع بدوی عمل می‌کند و گاه به منزله مرجع تجدید نظر. اما قبل از بررسی این نوع از صلاحیت دادگاه عالی باید بدانیم به موجب ماده ۲ قانون تشکیل دادگاه مالکیت فکری مصوب ۲۰۰۵ تمامی دعاوی که در صلاحیت دادگاه عالی توکیو بودند تا آنجا که موضوعات آنها مربوط به مسائل مالکیت فکری باشد از زمان تصویب قانون در صلاحیت دادگاه عالی مالکیت فکری قرار گرفتند. به دیگر سخن دادگاه عالی در اینگونه دعاوی قائم مقام دادگاه عالی توکیو شده است.

اول: دادگاه عالی مالکیت فکری به منزله مرجع بدوی: در این فرض دادگاه عالی مرجع رسیدگی به اعتراضات واصله در خصوص تصمیمات اداره اختراع ژاپن است و به منزله یک مرجع بدوی است. در حقیقت تمامی این دعاوی در صلاحیت انحصاری دادگاه عالی توکیواست (ماده (۱) قانون ثبت اختراع). ممکن است گفته شود که رسیدگی مجدد به این

دعاوی در دادگاه عالی به منزله تجدید نظر خواهی از آراء است. اما باید گفت تعیین صلاحیت دادگاه عالی در رسیدگی به این دعاوی به عنوان مرجع بدوی از آن حیث بوده است که دادگاه عالی نخستین مرجع قضایی صالح برای رسیدگی به این دعاوی است و رسیدگی قبلی در یک مرجع غیر قضایی آن را به منزله مرجع تجدید نظر نمی‌کند.

تصمیمات اداره اختراع ژاپن که قابل اعتراض در دادگاه عالی است عبارتند از:

۱. اعتراض نسبت به اعطای حق اختراع و یا درخواست ابطال آن. توضیح آنکه تا قبل از اصلاحات سال ۲۰۰۳ قانون حق اختراع، ذی نفع می‌توانست نسبت به اعطای حق اختراع، ابطال حق اختراع و درخواست ابطال حق اختراع اعتراض کند. اما بعد از اصلاحات سال ۲۰۰۳، طبق ماده ۱۲۳ ذی نفع تنها می‌تواند یک دعوا تحت عنوان ابطال حق اختراع مطرح کند که خود این دعوا می‌تواند به دو مفهوم باشد: اعتراض نسبت به حق اختراع اعطاء شده و اعتراض نسبت به رد درخواست ابطال حق اختراع. اما دیگر جایی برای طرح دعوی اعتراض به ابطال صورت گرفته توسط اداره اداره اختراع باقی نمی‌ماند؛ ۲. اعتراض نسبت به تصمیم اداره حق اختراع مبنی بر عدم پذیرش اصلاح ورقه اختراع؛ ۳. اعتراض نسبت به تصمیم اداره حق اختراع مبنی بر اعطاء و یا بطلان و یا اصلاح اختراعات کوچک؛ ۴. اعتراض نسبت به تصمیم اداره حق اختراع مبنی بر اعطاء و یا بطلان و یا اصلاح طرح‌های صنعتی؛ ۵. اعتراض نسبت به تصمیم اداره حق اختراع مبنی بر اعطاء و یا بطلان و یا اصلاح علائم تجاری. در تمامی این دعاوی دادگاه عالی به منزله مرجع بدوی عمل می‌کند و تجدید نظر از آراء آن در دیوانعالی کشور صورت می‌گیرد.

دوم: دادگاه عالی مالکیت فکری به منزله مرجع تجدید نظر: در این جا دادگاه عالی صلاحیت رسیدگی به تجدید نظر خواهی از آراء دادگاه‌های بخش را دارد. اما همان‌طور که در صلاحیت دادگاه‌های بخش دیدیم حسب آنکه موضوع جنبه فنی یا غیر فنی داشته باشد، موضوع ممکن است به دادگاه بخش توکیو و آساکا و یا سایر دادگاه‌های بخش ارجاع شود. از این رو طبق ماده (۳) ۶ ق.آ.د.م و ماده (۱) ۲ قانون تشکیل دادگاه عالی مالکیت فکری، دادگاه عالی توکیو تنها نسبت به دعاوی که در صلاحیت انحصاری اوست می‌تواند رسیدگی کند. یعنی آراء صادره از دادگاه‌های بخش توکیو و آساکا در موضوعاتی که جنبه فنی دارند. سایر دعاوی که جنبه غیر فنی دارند نیز ممکن است بعد از صدور رأی از لحاظ قواعد مربوط به صلاحیت محلی در صلاحیت یکی از ۸ دادگاه عالی ژاپن قرار داشته باشند. با این حال، طبق قانون تشکیل دادگاه عالی مالکیت فکری، اگر دادگاه بدوی رسیدگی کننده به دعوا از لحاظ محلی در قلمرو صلاحیت دادگاه عالی توکیو باشد تجدید نظر خواهی از رأی صادره را می‌توان در دادگاه عالی مالکیت فکری مطرح کرد. اما این نه به منزله صلاحیت انحصاری بلکه

صلاحیتی است که طبق قواعد آیین دادرسی وجود دارد (Aswal, Imaduddin, Paturu, 2007, p. 147, and Sonoda, 2006, p. 323). همچنین در خصوص دعاوی که جنبه غیر فنی دارند طرفین می‌توانند به صلاحیت دادگاه بخش توکیو به عنوان مرجع بدوی توافق کنند که در این صورت مرجع تجدید نظر خواهی از رأی صادره دادگاه عالی مالکیت فکری است. لازم به ذکر است طبق ماده ۱۱۲ از ق.آ.د.م در صورت طرح دعوا در دادگاه عالی و ارجاع آن به شعب مالکیت فکری اگر خواننده به صلاحیت ایراد نکند پرونده در همان شعبه رسیدگی می‌شود.

ج) هیأت عالی

هیأت عالی (Grand Panel) در آوریل سال ۲۰۰۴ در ژاپن تشکیل شد. این هیأت از لحاظ سازمانی جزء بخش دعاوی دادگاه عالی است. اما بر خلاف شعب این دادگاه مرکب از ۵ قاضی است. یک قاضی از هر شعبه دادگاه عالی و یک قاضی دستیار که همگی از سوی کابینه از میان فهرستی که دیوانعالی ارائه می‌دهد انتخاب می‌شوند. ریاست این هیأت با رئیس دادگاه عالی مالکیت فکری است. وظیفه اصلی هیأت عالی ایجاد وحدت رویه در مراحل اولیه رسیدگی است و موضوعاتی که در این ارتباط در صلاحیت آن قرار می‌گیرند، عبارتند از: ۱. رسیدگی به اعتراض به تصمیمات اداره ثبت اختراع ژاپن در خصوص موضوعات مربوط به اختراعات یا اختراعات کوچک (ماده ۸-۱۸۲ قانون ثبت اختراع و ماده ۴۷۲ قانون ثبت اختراعات کوچک)؛ ۲. رسیدگی به دعاوی که جنبه فنی و تکنیکی دارند (م ۰-۳۱۰ ق.آ.د.م) این دعاوی در صورتی به هیأت عالی ارجاع می‌شوند که یا از اهمیتی بالا برخوردار باشند و یا به نظر خود هیأت رسیدگی به آن ضروری باشد. به ویژه در مواردی که پرونده‌هایی با موضوع یکسان در شعب متفاوت مطرح باشند. برای این منظور هر ماه قضات دادگاه عالی طی جلسه‌ای به تبادل اطلاعات می‌پردازند (Shinohara, 200, 5, p. 146). ممکن است این سوال مطرح شود که چرا ایجاد وحدت رویه از جمله صلاحیت‌های دادگاه عالی است مگر نه اینکه دادگاه عالی مرجعی است که به جنبه ماهوی دعاوی می‌پردازد؟ در حقیقت ایجاد وحدت رویه باید از جمله صلاحیت‌های دیوانعالی باشد. برخی نویسندگان علت آن را لزوم شکل‌گیری قواعد و ساختار حقوقی یکسان در مراحل ابتدای رسیدگی می‌دانند (Ibid).

بند سوم: دیوانعالی

دیوانعالی (Supreme Court) ژاپن عالی‌ترین مرجع در این کشور است. این دادگاه مرکب از یک رئیس و ۱۴ قاضی است. دیوانعالی علاوه بر صلاحیت‌های عام خود صلاحیت

رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری را نیز دارد. اعم از آنکه مرجع بدوی رسیدگی به آن دعاوی دادگاه عالی مالکیت فکری باشد یا دادگاه بخش.

نتیجه

مطالعه تطبیقی انجام گرفته نشان می‌دهد که فواید تشکیل دادگاه‌های مالکیت فکری عبارتند از: ۱. به دست دادن فرصت کافی به قضات تا با به روز کردن مطالعات خود در بعد پرونده‌هایی با موضوعات مالکیت فکری و قوانین مربوطه بتوانند تصمیمات مناسب تر اتخاذ کنند؛ ۲. تخصصی شدن قلمرو فعالیت وکلا و در نتیجه افزایش کیفیت دعاوی مالکیت فکری؛ ۳. افزایش سرعت و جلوگیری از تراکم کار بویژه در پرونده‌هایی که به دلیل پیچیدگی نمی‌توانند در مراجع عمومی مطرح شوند؛ ۴. اعلام رسمی یک نظام حقوقی مبنی بر ارج نهادن دعاوی مالکیت فکری به دلیل اهمیت حقوق مربوط به آن، هرچند می‌توان این وجوه را در سایر مراجع تخصصی نیز یافت اما دعاوی مالکیت فکری دارای این وجه متمایز هستند که در آنها علاوه بر مباحث فنی حقوق پیچیدگی‌های تکنیکی دیگر نیز مطرح می‌شوند که با تحلیل حقوقی صرف نمی‌توان گره از آنها باز کرد.

در ایران نیز طرح دعاوی مالکیت فکری - در قلمرو مالکیت صنعتی - در قانون ثبت علائم و اختراعات ۱۳۱۰ پیش بینی شده بود (م ۷) و موادی از قانون ثبت اختراعات طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ۱۳۸۶ نیز به آن اشاره دارد (از جمله بند ط ماده ۱۷ بند ج ماده ۲۸ ماده ۲۹ ماده ۴۱ و ماده ۶۰). هرچند ماده ۷ قانون قدیم و بند ط ماده ۱۷ قانون جدید دادگاه عمومی تهران را صالح برای رسیدگی به این دعاوی می‌داند اما مستفاد از مواد مزبور لزوم ایجاد تشکیلات ویژه این دعاوی نیست. حال آنکه قانون‌گذار ایرانی با تصویب قانون ۱۳۸۶ نشان داد که ضرورت بازبینی این قبیل از مقررات را درک کرده است و انتظار می‌رود در بحث مقررات آیین دادرسی نیز تجدید نظر کند. هرچند لایحه آیین دادرسی تجاری که هم اکنون در دستور کار مجلس قرار دارد در بند ۵ ماده ۲۲ خود اختلافات راجع به اموال فکری صنعتی و تجاری را در صلاحیت دادگاه تجاری قرار داده است اما این مسأله نظام حقوقی ایران را از تأسیس دادگاه مالکیت فکری بی‌نیاز نمی‌کند. هرچند پیوند مسائل مالکیت فکری و تجاری امری است دیرینه به گونه‌ای که قبل از استقلال مباحث مالکیت فکری به شکل امروزی آن دست کم در ایران موضوعات مالکیت فکری در ذیل مباحث کتب حقوق تجارت مطرح می‌شدند اما امروزه این شاخه از حقوق از چنان ساز و کاری برخوردار است که نمی‌توان آن را از توابع حقوق تجارت محسوب کرد. علاوه بر آن تخصص لحاظ شده در لایحه برای مشاوران دادگاه

تجاری بیشتر بر جنبه تجاری تأکید دارد (ماده ۹ لایحه) و این اصالت مالکیت فکری را چنان که بایسته است حفظ نمی‌کند.

همان‌طور که در مقدمه گفتیم رسیدگی به دعاوی مالکیت فکری در دادگاه‌های تجاری در کشورهایمانند سوئیس، فیلیپین، اسپانیا، پرتغال و ایرلند سابقه دارد. اما در این کشورها برخی شعب دادگاه‌های تجاری به دعاوی مالکیت فکری اختصاص یافته‌اند. شاید بتوان گفت مثال‌های ذکر شده در ماده ۶ لایحه آئین دادرسی تجاری مبنی بر اختیار رئیس قوه قضاییه در اختصاص برخی از شعب دادگاه‌های تجاری به نوعی خاص از دعاوی نیز به قید تمثیل است نه حصر و از این رو بتوان امیدوار بود که با تصویب لایحه مزبور دعاوی مالکیت فکری تا حدی سامان یابند.

منابع و مأخذ

- 1-ANN, LEE, LEE, **Republic of Korea**, Report Q 189, Available on <http://www.aippikorea.org/download/download.php?filename=Q189.doc> visited at 11/3/2009.
- 2-Arai, Hisamitsu, 2007, **Intellectual Property Revolution**; Japan's Experience in Formulating a National IP Strategy, WPO Magazine, visited at 01/03/2007.
- 3-Aswal, Imadudding, and Paturu, 2007, **Lessens from Japan in Intellectual Property Reforms**, Current Science, Vol. 93, No. 11.
- 4-Code of Civil Procedure (Japan, 6/26/1996).
- 5-Copyright Act of Singapore, at <http://statues.agc.gov.sg> visited at 11/2/2009.
- 6-Court Organization Law (Japan, Law No 59, 4/16/1947).
- 7-Fujino, Jinzo, 2006, **The IP High Court of Japan**; Issuance of Enlarged Panel Decisions, Newsletter of Winds from Japan, Issue #28. Available on <http://www.lesj.org> visited at 11/6/2009.
- 8-<http://www.atmdlaw.com/mediacenter/pdfs/200805-pulseip.pdf> visited at 11/6/2009.
<http://www.buildingpvalue.com/nap/397-399.htm> visited at 11/3/2009.
- 9-<http://www.buyusa.gov> visited at 11/6/2009.
- 10-<http://www.courts.go.jp/english/system/system.html> visited at 11/6/2009.
- 11-<http://www.en.wikipedia.org/wiki/suborclinate-courts-of-singapore> visited at 1/2/2009.
- 12-<http://www.en.wikipedia.org/wiki/supreme-court-of-south-korea> visited at 11/3/2009.
- 13-<http://www.en.wikipedia.org/wiki/supreme-court-of-singapore>.
- 14-<http://www.ip.courts.go.jp> visited at 11/6/2009.
- 15-<http://www.ipos.gov.sg/leftnav/cop/copyright+tribural.htm> visited at 11/6/2009.
- 16-<http://www.jpo.go.jp/shoukai-e/soshiki-e> visited at 11/6/2009.
- 17-<http://www.kipo.go.kr/wcom/htm/eng/print/html> visited at 11/3/2009.
- 18-<http://www.Korealaw.com> visited at 11/3/2009.
- 19-<http://www.lawsociety.org.sg/public/ypu-and-the-law/singapore-court-system.aspx>
- 20-<http://www.mirandah.com/the-singapore-copyright-tribunal>, visited at 11/2/2009.
- 21-<http://www.OMPI.ch/about-ip/en/ipworldwide/pdf/sg.pdf>
- 22-<http://www.patentcourtofkorea.com> visited at 11/3/2009.
- 23-<http://www.singapore.org> visited at 11/2/2009.
- 24-**Intellectual Property Law in Southern Asia**: Recent Legislative and Institutional Developments, at <http://www.2.warwick.ac.uk/fact/soc/law/elj/jilt/20061/.../antous.pdf> visited at 11/2/2009.
- 25-**Introduction to Singapore Law and Legal System**, at <http://www.sma.org.sg/whatsnew/ethics/y1-s2-siva-article.doc> visited at 11/2/2009.
- 26-Ishii, Tadashi, 1988, **Appeal Examination as a Review Proceeding**, Available on <http://www.jpo.go.jp/shiryoku/tuushin/kouenroku/presentaion/it-e03a.htm> visited at 11/6/2009.

- 27-Iwase, Yoshikazu, 2008, **Passing Judgment on Japan's IP Court**, Available on <http://www.managingIntellectualProperty.html> visited at 11/6/2009.
- 28-Koizumi, Naoki, 1988, **Comparative Study of Appeal Systems**, Available on <http://www.jpo.go.jp/shiryoku/toushin/kouenrokou/presentation>, visited at 11/6/2009.
- 29-Law for Establishing the IP High Court (Japan, June 2004).
- 30-Patent Law of Japan (Law NO.121, 22/2/1999).
- 31-Shinohara, Katsumi, 2005, **Outline of the Intellectual Property High Court of Japan**, *Alpl Journal*, visited at May 2005.
- 32.Sonoda, Yoshitaka, (2006) **Japan: Recent Development in IP Law**, Building and Enforcing Intellectual Property Value, Visited at 11/2/2009.

از این نویسندگان تاکنون مقالات زیر در همین مجله منتشر شده است:

«امکان صدور ورقه اختراعات بیوتکنولوژی و موافقتنامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری (TRIPS)»، سال ۸۲ شماره ۶۰، «نظام حق اختراع ایران پس از پذیرش موافقتنامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری (TRIPS)»، سال ۸۳، شماره ۶۶، «حمایت از دانش سنتی به عنوان یکی از اجزای حقوق مالکیت فکری» سال ۸۵، شماره ۷۲، «حمایت از دانش سنتی در عرصه ملی و بین‌المللی»، سال ۸۵، شماره ۷۲. «چالش‌های جدید حقوق مالکیت فکری» سال ۸۶، شماره ۴. «دکترین استیفاء حق در نظام حقوق مالکیت فکری»، سال ۱۳۸۷، شماره ۲. «چالش‌های حقوقی دکترین استیفاء حق در نظام حقوق مالکیت فکری»، سال ۱۳۸۷، شماره ۴. «نظام مناسب جهت حمایت از حقوق مالکیت فکری در طرح ساخت مدارهای یکپارچه»، سال ۱۳۸۸، شماره ۴.